

ПАРЛАМЕНТ

Арсен Каноков КъМР-ни Федерация Советде келечисине сайланганды

КъМР-ни Парламентини кюз арты сессиясына спикер Чеченланы Анурани башчылыгы бла бардырылган ахыр жыйылыуунда Къабаты-Малкъарны Конституциясына тозетуле къыбыл кёрюлгенди эмда Арсен Каноков РФ-ни Федераль-ный Жыйылыууна республикадан сенаторга сайланганды.

байламлыкъла кырулгандыла, республиканы айнтыр ючюн, барыбыз да къолубуздан келгенге амагъанбыз», - деп, Руслан Жанимов Арсен Каноков, мындан ары да Къабаты-Малкъар бла байламлыкълы тас этмей, Федеральный къуллукъда да республикага хайыр келтирлигине ийаннганын чертгенди.

Арсен Каноковну кандидатурасы жалпы болуп, башка партияны фракцияларыны келечилери да сөлөшгенди. «Справедливая Россия» башчысы Владимир Кебеков а Арсен Баширович КъМР-ге башчылыкъ этген жылда партиядан бир бирлерден айырмаланып барында бир кёздөн къараганын чертгенди. «Мен Юрий Кожанов республика-ны жамауаты бла танышдырыува атылган жыйылыуда да айтан эдим Арсен Каноковну сынауун, билминим да федеральный къуллукъда хайырланарга кереклисин», - дегенди ол.

Владимир Кебеков бир жарсыуун юсюнден да сазгъаны болмагъанды. Лескени район болонциясыны мемкы ача жетишмекени ючюн, битдирлимей тургъанын айттып, башчылыкъла берилгенди.

ЛДПР-ни эмда КПРФ-ни фракцияларыны тамгалары Валерий Гриневич бла Зайрат Шихалиева да Арсен Каноковну кандидатурасын жалпы болуп сөлөшгенди. Жангы сенаторга республиканы айнтыуда жетишмеле төмөгенди.

Алай бла, жашаран кюп кёторюден сора, депутатлар барысына да бирча Каноковну сенаторну къуллугъуна тийишли кёргенди. Алагъа ырызлыгъын билдирге, Арсен Баширович анга этилген ышануулукну анга бергенди, анга кертими болуурду, республиканы адамларыны къолайлыкъларын игилдирге ючюн кесин аймазлыгын айтханды.

«Биз кёл жылланы барыбыз да бирге ишлергебиз, сиз манга болушканымызны сезип тургъанмыз. Аны хайырыдан толтуруучу эм законна чыгаруучу власть органланы араларында къыйматлы байламлыкъла тохтадырылгандыла. Биз барыбыз да Къабаты-Малкъарны халкы ючюн, ол къолайлы жашау этер ючюн иштейбиз. Мындан ары да бир ниетти болгъанлай къалса, ол муратка жетерибизге ийанмамыз», - дегенди ол.

Арсен Каноков парламенттерде республиканы жетги башчысына да тутхулукъ этерин тилегенди. «Жаланда ики командианы къоладан келгики экономикабызны андан ары айнытырга. Аны себепли республикабыз алгъа барарын ойлогенени барысын да биргирге чакырамыз», - деп къошханды ол.

Атыры 4-чо бетдеги.

Парламентини ишин къурау, регламент эм депутат этика жаны бла юметини башчысы Зайрат Шихалиева билдиргенге кере, Фатмат Иванова РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Федерация Советинде къуллугъундан кеси ырызлыгъы бла кетип, аны орунуна жангы сенатор сайларга керек болганды. Законга кере, аны кандидатурасын кёлчюлчюкю партиязы кёрлюрге эркинди.

«Единая Россия» фракцияны тамгасы Руслан Жанимов бла къуллукълы партианы республикага бөлчюм КъМР-ни алгынны башчысы Арсен

Каноковну тийишли кёргенди айтханды. Ол Арсен Баширович республиканы башчысына къыйын заманда келгенди, аны кезинде КъМР-ни экономикасы айынганын, кёл торлю социальны объектге ишленгендерин эсгертенди. «КъМР-ни башчысыны къуллугъунда ишлеген сегиз жылны ичинде ол санмуун, билминим да кёрюстгенди. Аны заманында иги жанына торленуле этилгенлерни кемизги да билесиз. Бюджеттебиз юч керге кёбейтилгенди, ол социальны маганалы болганды. Бек башы уа-власть органланы араларында

Россей Федерацияны Федеральный Жыйылыууну Федерация Советини членини - Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини келечисин-полномочияларыну беруюню юсюнден Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини

Б Е Г И М И

«Россей Федерацияны Федеральный Жыйылыууну Федерация Советин къураууну жорукларыны юсюнден Федеральный законну 3-чо статьясына, «Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатыны статусуно юсюнден» Къабаты-Малкъар Республиканы Законну 4-чо статьясы биринчи кесегини «а» пунктуна тийишлиликле Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини бегим этеди:

1. Россей Федерацияны Федеральный Жыйылыууну Федерация Советини членини - Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини келечисин-полномочиялары **КАНОКОВ Арсен Башировичге** берирге.

2. Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини «Единая Россия» Битеурсей политика партианы Къабаты-Малкъар регион бөлчюмюнден бир республикага айы-

рыу округда айырлган **КАНОКОВ Арсен Башировични** депутат полномочияларын болжолдан алгъа тохатырга.

3. «Россей Федерацияны Федеральный Жыйылыууну Федерация Советини членини - Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини келечисин-полномочияларын беруюню юсюнден» Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини 2013 жылда 26-чу сентябрде чыгарылган 1638-П-П номерли Бегими (www.pravo.gov.ru) ючюн тас этгенге санарга.

4. Бу Бегими Россей Федерацияны Федеральный Жыйылыууну Федерация Советинге жиберирге.

5. Бу бегим къабыл этилген кюнден башлап кючюне киреди.

ЧЕЧЕНЛАНЫ А.

Къабаты-Малкъар Республиканы Парламентини Председатели Нальчик шахар, 2013 жылда 24-чо декабрде, №1780-П-П

САУГЪАЛАУ

Бийик профессионал усталыкълары эм кёл жылланы ахшы ишлегенлери ючюн

Тонене КъМР-ни Асламы информациа органла, жамаут эмда дин биригуле жаны бла министрствосунда къуачуны иш болганды. Бийик профессионал усталыкълары эмда кёл жылланы ахшы ишлегенлери ючюн журналистлени улуу къаууну Россей Федерацияны Связь эм асламы коммуникация министрствосуну Сайлы грамоталары бла саугъаланганды.

Аланы бере, КъМР-ни асламы информациа органла, жамаут эмда дин биригуле жаны бла министри Мухамид Кумахов басмада ишлегенлини, артында ма бююн саугъаланганын, халкъга республикада эм къыралда бола тургъан ишледен тозда, терк да халар билдирип турууда къыйынлары улуу болганын чертгенди. «Ма аны ючюн кёлдендирге сюебиз биз аланы. РФ-ни министрствосуну бу грамотасы уа бош алай сунмагъыз. Ол бирлериге пенсиягъа чыкъгъан заманыгъызда, баш халагъа андан да улуу саугъалагъа кёрюстолгенгииз-

Содан оннга: Мухамид Кумахов, Текуланы Хауа, Борис Мазигов, гачева. «Адыгъ пазлыни жууплы секретари Мадина Гуржиева, «Советская молодежь» газетини политика обозреватели Мурат Кушаунов, «Майские новости» газетини бөлчюмю редактору Светлана Герасимова. Басма органланы ишлерини жалчтыуу бла кюрешген службалада къуллукъ этгенде да унутулуп къалмагъандыла. РФ-ни Связь

эм асламы коммуникация министрствосуну Сайлы грамотасы бла КъМР-ни Асламы информациа органла, жамаут эмда дин организациалары жаны бла министрствосуну департаментини таматасы Гыльланы Ахмат бла бу ведомствону къуллукчусу Дагулов Муавед саугъалангандыла. Аланы алгъашлай, министр Мухамид Кумахов ишлеринде жангы жетишмеле, саулукъ, насып да тежгенди. Анга къышула, КъМР-ни Журналистленин союзуну правленияни председатели Борис Мазигов саугъалангандыла керти окъуну улуу махтаугъа тийишли болгъанлары айырар айтханды.

Саугъаланганын атырыдан Текуланы Хауа сөлөшкенди, ол былай конле эмда саугъала аланы бютюнда иги ишлерге кёлдендиргенлерин чертгенди. Жангы жети жууукъ ошда келгенге эге салып, ол барысына да жангы ахшылыкъла, бююн кёл саугъала келтиренин сыйегенин айтханды.

ЮСОПЛАНЫ Галина. Сураны А. Елканов алгъанды.

Ремонт

Ырхы элтмезча кёлпур ишлегенуле

Быттыр апрельде Нальчикде Шалушка суда кёлпурю ырхы элтген эди. Кёл болмай а ны ремонтну бошанганды.

Аны жангыртыр ючюн, шахарны администрациясы бюджетинде 739 миңг сом бөлгюнгенди.

Нальчикни жашуу-журт коммунальныни монок управлениасыны башчысы Аскерби Ханунов билдиргенди, жангы технологияла бла ишлеген кёлпур ырхы кюретерини, суу кюретерини да чыдавалыганды. Аны къурулушунда темир аслам хайырланганды, сууну жагъалары да кюнчюндирилгенди.

УНАЛЛАНЫ Зарина. Нальчикни администрациясыны пресс-службаасы.

Культура

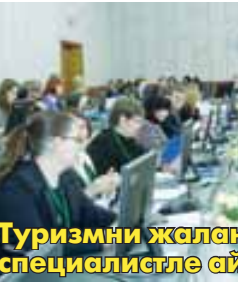
Цифровой телеуегенуе кюч ала барады

Телевизорга къараууну хурметли жамаут! Быыйл, 16-чы декабрде, республиканы тийресинде цифрвой телеуегенуе ситкыла иги да кючлю болганды. Аны себепли телевизорларда неда DVB-T2 приставкалада быыйл каналланы жагъдан изилрге керекди. 34 ТВК каналны номери Аны берулерини сиз 570,00 частотада кёрюрге болулукусуз.

Жангы телевидение бла байламлы соруларлы болгъанына, Нальчикде, Ногмом алы орамда 41 юдце консультация болушукъ берген арагъа барып, неда 77-58-78 эмда 8-800-220-2092 телефонна бла сөлөшип жууан аларга болукулдула.

Кенгеш

Къабаты-Малкъар къырал университетде Россеини туризм эм сервис жаны бла окъуу юйлерини окъутуу-методика биригулерини президиумуну кенгешти бардырылганды. Анга Шимал Кавказны курортлары» деген ОАО-ну айнуу департаментини директору Святослав Вильк эм Россеини сервис эм окъутуу-методика биригуиюню башчысы Татьяна Анянueva къышхандыла.

Туризмни жалаанда кючлю специалистле айнытырыкъдыла

КъМКЪУ-ну ректору Барсоби Карамуров биз-иниверситетде 1931 жылда къурылганын айтханды. Ол эм алгъа агропедагогикалы институт болганды. Биологияде университетте компютерге алып кельдиги киреди. Окъутуу амалла бек игидиле: 3200 компьютер бла хайырландыла студенте, элли бир аудиторияда интерактивный доскала бардыла. Бусагъатда мехатроника, нанотехника, тарх айтчы барады.

«Россеини ВТО-гъа киргени билгим беруу сфераны толусунлай толоендиликди. Жууукъ заманда тыш къыраллы университетини филиаллары биде ачылыкъында. Биз ала бла эришрге хазыр болурга кереклибиз», дегенди ректор. Ол Америка бла Къытайны билгим беруу системалары битен дунинда жайлып баргъанын чертгенди. Европа окъуна алагъа тен болалмайды.

Барсоби Карамуров биз-иниверситетте Европанын төрт университетини бла келишим берген ишлерини билдиргенди. КъМКЪУ-ну студенттерини ол университетте да окъурга онглары барды, эки вузну башчыларын ала шагъалтыкъ этген дипломага аладыла. Алай, жарсыугъа, бизни студентлени асламысы тыш къыраллы тилени билмедиле. Ол иште бек улуу чырмауду. Ректорну оюмуна кере, мычмай тыш къыраллы тилени окъутуу ара ачарга керекди.

Ахыры 4-чо бетдеги.

ЫРАЗЫЛЫКЪ

«Таулулагъа суюмеклигузм таркъаймайды»

«Романымы малкъар тилде чыгып башлауу бла таулу эгечеримиз, къырандарларимиз да жорегими теринденди алгъашлаймы. Мен ангайлаим, билеме – бизни тил, жыр, жан жууукълулуубузны кескизилгин. Бизни жар ала маңда да эсизбидеи малкъар халкъ Кавказда жашогъан, эсизбидеи аны къыйын юйлерни, бизни эки миллетни – къыргызлыганын бла малкъарлыганын – бютюнда бек биридригимен.

Мени таулулагъа улуу суймеклигим, шулай къуллукълауу эм кескизилгин. Бизни жар ала маңда Кён болмай, мындан ала Американы Биришген Штатларны радиосу бла сөлөшкенде, мен улуу эхтемлик бла чертегеме малкъар миллетини жашоунда болдурган бирик жетишмекерини юксюнде.

Болмагъанча бек кескиме, романымы малкъар тилде шоткъ сөлөше, казакълар кырандарларимиз, эгечеримизни китхоналарында кесини тийишли жерин тобасла.

Минг жылланы халкъларыбыз жюрюте келген шебулкы мындан ары да кёл емюр унутулмай барлыганын мен толун ийанаман.

Чингиз АЙТАМОВ. 29-чу май, 1982 жыл.

Озгъан емюрню 1980 жылларында поэте Барсоби Биришген бла Бейпайланы Мутели дунюуга аты ойттылган закый жазуучу Чингиз АЙТАМОВ: «Эмюрден да узунду юксюк деген романы малкъар тилге кёлпур болганды эдиле. Аны ал кескии Шубулькъ альманахтада [4-чо номеринде] 1982 жылда басмаданганды.

Аны билеп, Чингиз АЙТАМОВ бек къуанганды. Дунияны 200 тилге кёрюлгенде аны чыгармалары, киталарны тиражи уа она бла миллионладан атылганды. Болсада сансыз этмектенди АЙТАМОВ тигче малкъар халкыны келечилери аны чыгармасын кёрчюргенлерин. Чынгыз закыйни адеплилик, адамилыгы да къындаи кереге. Бу иш бла байламлы ол онга ол сёз да жазылган. Аны бла газет окъучуланы да шагърей этебиз.

Чингиз АЙТАМОВну юбилейине аталгъан материалланы 2-3-чо бетледе окъутуу.

АКЪЫЛ

«Заманны» мен не ючюн окъуйма

Аны ишимде, юююмде да алама. Кёл газетведен иште сайнаим. НеК Биришгенди, ол жаш адамларыбызны спортда не игче жетишмекери болсола да, аланы халкъмызга тура этмей къоймайды. Алай бла жамаутыбызны да кёлпур кёрюреди, хуверни жашчыкъланы бла къызыкъланы да кёллендиреди. Ол а алай о туйюлду.

Андан сора да, газетини беттеринде кёл материалланы кызулга болукумуз. Сёзсюз, аны бошдан аякъ окулуп бир адам да чыкмайды, алай хар номерде гиче, улуу болсо да, жорегин жаратханы статыни тобасла. Дагында ойттыргъан, бизни республика гиче, бир бирини тамангын, бир бирге жууукъ жетмеген казак кёл адам жоукъбуз. Газетини беттеринде тангыш, билген неда жууукъ жетген адамны кёрсег, къуанса, этхемленесе. Биз оз санлы миллет болгъанлыкъызга, аатары айтылган, махтаугъа тийишли адамларыбыз, нопсык, кёлделе. Газеттебиз аламы оттарын дейим да ойттыргъанлай турады. Ма аны себепли аны барыбыз да жазылрга борчулбуз. Ол бизе гыржин

Жазылыуу-2014

БАГЪАЛЫ ОҚЪУЧУЛА! «Заман» – миллеттизин жангыз газетиди. Аны беттеринде малкъар халкъыны культураны, тарыхыны, бюгониге жашоуну, айтхылыкъларыны, жетшимлерини эмда жарсыларыны юсюнден басмаданганын материалланы сиз бир баша издиянда табаллыкълан туйюсоз.

Алайды да, жазылгыбыз, билеклик эттизг кескизини газетигизге! Жангы жылда да ол сизни керти шубукугуз, огурулу сёз нёгеригиз болур деп ышанабыз.

кибик керекди десем да, ёторюк болмаз.

ЖАПУЛАНЫ Магомед. «Бюлог» спорт комплексини директору, РФ-ни сыйлы тренери, КъМР-ни физкультураны бла спортуну сыйлы къуллукчуусу.

Битеу къыраллагъа ёз миллетин баям этген, сойдюралган жазыуучу

2-3 бетле

Борчла азая бардыла

4 бет

Эришулеге кытышханлары да улуу хорламды

4 бет

Битеу кыргыздарга өз милетин

Чингиз Айтматовха - 85 жыл

Жашау эм чыгармачылык жолу

Белгиле кыргызды жазуучу Чингиз Торекулович Айтматовка (1928-2008) бу күндө 85 жыл болуук эди. Ол эрте суугаа иги баша тошгонди, бек жашай алганды СССР-н эм сыйлы эм бийик суугаа - Ленин сыйы премиясы (1963 ж.), Ол «Жамилла», «Материнское поле», «Первый учитель», «Ранние журавли», «Белый пароход», «Плаха», «И долгие века длится день» деген эм башка чыгармалары бля атын айттырганды. Аны чыгармалары дуньяны 200 тилге көчүрүлгөндө, китептерин тиражы уа 50 миллионга жеткенди. Дунья башында Айтматовдан көп окуялуу жазуучу болгондугу. Элли жылны ичинде ол биринчиликке кышык чыгармачылык келгенди.

Анык: Кыргызстандын халкы жазуучусу (1968 ж.), ол республикадагы Ленин Академиясынын академиги (1974 ж.), Кыргыз ССР-н Токтогулду атлы Кыргыз суугаа (1977 ж.), Социалист Урунууну Жиги (1978 ж.), СССР-н Кыргыз суугаа сыйына акта керти бергенди. Кен жылынын халкы депутатты болуп турганды. Тыш кырылаада да порлюторю саугага бля көптөргөндө аны, бек максатулу атып атырганды.

Акылман жазуучу саугала кеслери илгенге, бир бири зындан бериле эдиле

Шүөгүнү сөзү

Фахму бля жигерлик бирикселе...

Кыулийланы Къайсынны бу суткасы Кыулийланы Элизат жараштыргын «Ум, окурбайнын свободды» деген китадо орус тилде биринчи керек басмаланган. Биэ аны, бир кесек кысыктары, малкыр тилге көйүрүк береси.

Бештин болуп кыалды. Фахму сейр шартларында аны жангылыгы бля билмей турганлай туул кыалганы. Чингиз Айтматов литературга келгени окумай турганлай болганды. Кыргызга адабиятын мурдорун салганнан башлары алыкта иги да агартгыныч, аллай жазуучу турган эди, окуучуну соймеккин огласат окуяна толу өзгөн. Амалысы алга орус, аны бля француз тилде басмалангандан сора аны аты Европада да айтылганды. Бир ауук заман озганлай а, бизни кеа алыбызда ол битеу дунья билген, окугубан, башка тилге көчүрүлгөн жазуучуга өскенди.

Андан бери жылла оздула. Окуучу уа алыкша да сорганлай турды, кылай белгиле болуп кыалды Чингиз деп. Мынга жууан жыланда бирди - битеу ил фахму бля бля бля котхата берге итингенден бля иш көйлөгүлөндө. Фахму, халкы да айтылаан, Аллаханды, анда жууан өзгө, не бек корошонгон да, кошуло болмагасы...

Кыргызды таныштырма
Чингиз бля мени бирини керге ол белгиле болгуну угай, аллай басмаланган да баштамаган кезинде таныханма. Ол кезинде ол мюпк институтта зоотехнике окуп болуп, энди жашын башлаганды.

Насырмн тутан эди, аны алыкша басмаланганга запасы аны биринчи окуучу болуп. Ол кезинде мени Айтматов тууган жеринде - Кыргызда - жашаганма. Алыкта да эсимден ол жерни кымсыны бля кирмеянын татырды. Ары уа билмей болуп тургун эди. Кыргызды кесина аламатды, башкага ушамайды. Кыдарман маңга улуу кыуаныч хазырганы эди, кесини бурнуну журууну, битеу адам улуну да алыкшык художник жасауу жаш адам бля тобошторини. Аны себеппи, ол кюнчөгө артка кыйта, сагыш этем, хар жолдан жашуу кеп жарсыу бля бирге кеп ахшылык хазырганын кочон анга артка болма. Аны бек огурду саугуларындан биринди Айтматов бля танышканым...

Поэзиясы, хау, поэзиясы жууукду
Андан бери Чингизни чыгармачылыгыны кеа алпымдан кертермейле, аны не кыдар терен сезегере керешем, маңга аны поэзиясы багырды, жууукту, хау, поэзиясы. Поэзия деп жаланда рифма бля жазылганы тизилгеле айтылдыша. Сөз оюнчон, Пастернак Чеховну Россияны улпу позлирдине бирине саяганды. Ол аны тамата жылларды алганды Чеховну жангыдан окуганындан сора. Айтматов бля терк-терк тобеше, ушакшыла жарган, аңга да тынгылай, ил өзбөкмө, кыргыздарында айта, мени белгиле окуу са келгенме: аңга табылгыт, өрөөн акылы бля айткан бу бергенди, ол кеп окуучу, литературдан улпу аңгылау болгандан сора да, истукусталаны, културганы биледи.

Даягында Айтматов алындын деп. Ол аллай бийик турганы ол мюпк институтта алмаганды, кесини кыйыны бля келгенди аңга. Былай мағаналап затланы юсондон кеп жаш жазуучу да сагыш этем, анда аны улауу кыалды. Чингиз а аны эрте аңгыланды. Маңга былай айтырса

1988-90 жыллада Москвада чыккан «Иностранна литература» журналы баш редактору эди. 1990 жылдан бери уа Кыргызстаннын Белгияда келечиси болуп турганды. Ахыр кочинөне дерл ол жуупуны ишинде болганды. Айтылыксы жазуучуууууу жууртунда - Кыргызстанда - асыргандына.

аны бля аны жынын бери Москвада Бийик литература мурлада окугубаны быксы эркин этенди. Ол кезинде аны бля хар кюндөн тобошторини. Эсимден аны нызамлыгыны, сыйны тыглыгы этгени, билимге тартынганы, културганы бедордуге итингенди, барыбыздан да кеп окууп, преподовательлык сорулудан да аслам бергени. Ол Чингизни кеп билгере

никто не знал. Другая - та, которую рассказывал дед. Потом не осталось ни одной». Кылай алмауу фахму башланды. Айтматову тургануу аңга да жетеди - хар кюндөн болуп, көрүп турган ишлени юсондон айта, алыны башкаларга да жеткери билгенден сора поэзияга бурундаыла, чыгармачылык жаны бля уллу кюч алып.

Кыарт Момунну бля аны туудуучу жазуучу аллай соймеклик бля керги откенден, аллай жашуу кертилик бергенди алайга, экинине сансыз кыялган, жарсыуларына жарымаганд окуучу болуп деп инанмайма. «Белый пароходда» жашык битеу совет литературда бек поэзияга жигерден биринди. Момуну сыфатында уа аны кенг жоректелиш, ниетини ариулугу ачыкылганды. Башкага болушук, билеклик этиу - оладу киши да юсондон бек улпу адамлык шарты. Момун ол кыялыгы бля аңчиди.

Ол бек огурлуду, аны себеппи туудуучуна соймеклиги, битеу дуньяга, кезинди. Мен бизни литературда мындан ашык поэзияга себеппи, Ол адамлыкны юлгоскодо, поэзиядан туу, былайда белгилерге керектеди, бу шарт Айтматову битеу чыгармаларында да барды, совет жазуучулдан бек поэзияга авторды. Ол сейилдик суратлы биледи, кесаматчыла бля литературоведле бош адамла, ишчиле, элпиде дегенле. Аны соймекликтен, адамлыкыдан, аны себеппи уа поэзиядан толудула.

Мен аны «Прошай Гольсары» деген чыгармасында Танабайны, «Белый пароходдан» Момуну бля амманы, «И долгие века длится день» деген романдан Едигейни юстеринден айтама. Айтматов аллай улпу соймеклик, поэзия бля ашык жорлап, жолга чыккын толюкюно да эстерейки.

Чингиз Айтматов, чынты художникча, огурлуу, адамлык шартларына хурмет этерча адамлык сыйлавын толу, кесини да ачыкылганы бля бирге жануур кыялылары жорлаганынан, огурзуулданы да окуучу инанчыра кергюстө биледи. Былайда Орокучу, Сетгизбаевни, Тасыкбаевни, режиссеру сагыш да таманды. Чингиз Айтматову поэзиясы бусугатдагы дуньяны художестуо жетимширгенден биринди. Ол, културга билмей турганын келгенге, сейлрей кыалды, аны сануучу - жазуучулуулпу дерсиди, чыгармачылыгы - китапканы сойгенле эстетика жаны бля уллу кыуандыч. Аны битеу жагзаны - поэзияда. Аңга зат кошуалык тоюпсу.

Кыулийланы Къайсын, 1984 жыл.

Битнас сөз

Киттапларында - адам улуну саггышлары, кыйгылылары да

Хар халкны жашау тарыхында аны културасына аслам кошумчулугу этген инсана болдыла. Л.Н.Гумилеву окумуна кара, Чингиз Айтматов XX вюрноне бек белгиле адамлардан биринди. Ол битеу жаматуны жашуу кыймактары аны миллет кеп кырам бля кыарганыланды. Аны юсондон Кыулийланы Къайсын да талай керке айтылды.

1963 жылда Айтматову Ленин атлы саугага тыишли кергенинде, аңга отуз беш жыл толган эди. Ол лауретланы араларында бек жашалдан бири болганды. Битеу Союзду окуучуу бля Айтматову Кыргыздын элчилеринден Мухтар Ауэзов ол заманда былай айтылды: «Хемингуэйге Нобельни саугасын - Старик и море» деген халкырап кочон бергенди, Айтматову «Пастери тиш и старик» деген кытай да тыишлиши аллай мындагы Жазуучуну чыгармачылык кыруу өз халкны келечилерин угуй, битеу дуньяны адамларын өткөмдөрүндө.

1965 жылда Мухтар Омаринович кесини аламанда да кыратып кели, Чингизни юсондон милетке дегенлеге кжажу турганды. Бийик

ЭСДЕ ТУТУУ

Жер жоюзуну бек жююген инсаны

Дуньяны айтылык, закый чыгармачыларындын бири Луи Араган а Айтматов улпу «Жамилла» соймеклиги юсондон жер жоюзинде басмаланган битеу повестини араларында бек итиге, бек айрымагына санай, аны кес көчүрөди ашыгышы француз тилге. Ма алай бля битеу дуньяга белгиле болуп кыалды кыргызга, орус тилде да бирерча белгиле турган жаш адам. Чингиз Торекулович биринчи керге кыаар 1977 жылда Прелдинода тобошторинди. Ары дерке кеп жазынганы окууп турма, бек жазаткан да эткен. Ол жылда уа аны «Пегий пёс, бегуичи краем моря» деген аламан повести бля жаштырыленеме. Чыгарманы жигерден чыгарып кыайтты (кыарт бля жашык) кыялдан, сур жазуларга, тамалганы кыруучу киргенден биринди.

Ол заманда былай окуп, сакт кыздан кыарганын, жашыкны жашууну, миллет, тукум чиринги, кесин өлөм тузагыны берге, сакталганын, аймак да, кишилик, адамлыкны, жигерлик билмюсөз жерги, тилини марказсы эди.

Тобошу а кылай болды? Москвада М. Горький атлы Адабият институтда окуй туруп, анда кеп халкны келечиси бля танышма. Артыгарында бек а дагыстаныла, алтайлыла бля жюроетине жууккулук, тенгик да: Абдулла Даганов, Магомед Исмаев, Магомед Газиев, Магомед Ахмедов, Атаа Атаев, Казбек Мазаев, Курбан Тулович, Динар Белкенуев, Бронтой Бедоргов, Борис Самыков, Паслай Самыков...

Окуучу болушканын сора бир иш бля кыарылыгынан ара шахарына барырга тоешди. Анда уа Кеболоболов атлы Динар Фитиниституу обектинде тохтайма. Бир кергечер келеме. Вахта да турган тиширча а, Бронтой Бедоргову атындын бир кыагыт журуучук узата, телефонду да жууурук асат: «Ол сени бир бек саклап турат. Терк окуна сөлөңчана ага», дейди.

Телефону бурма да, Бронтой а (бюлонжюкө Алтайны улпу назмуучуларындын бири) кыуанчтырды: «Бир жет бек келемме. Аксыканын сени халпарына берге тынгыларбыз. Келмей кылам...» Ары уа жол закы. Электричка бля барырга керекме. Мен а, заманда жерги мурда, таксирди ачыкшыдырма. Алай, не медет, кешикти кыалам. Вахтадагы тиширчу: «Къайсын Шувачевич бир янлуучук негери бля паркиа эткенди. Кеси да аланы тилегиш «Кок-кол» алырга изилетинден. Энд кел да болупра. Бир кесекчи сакпыла».

Фойдеги диванган олтуруп, Къайсын бля Бронтой кирлик эшикге кыармади. Тош улуктады уа ма халпар айтап бошоган тиширчуу кыатын Чингиз Айтматов жууккулукса, андан арта курган

академияны жийилуудан сора уа «Манас» деген эпоха «халк чыгарма» деген аны тыишли кергелерин билдиргендеринде, жаматуны кыуаныча жаш Айтматов кеси айтат болганды.

1977 жылда 1-чи ноябрде Кыулийланы Къайсынны 60-жылдык юбилейине Огъары Четемге кеп кыонок кыйылады. Чегем чурчугага келгендеринде уа, алгага олпатары бля тобошбиде. Алайда тохтап, алгыша сөзө айта турган такыйкыаланы белгиле журналист Шамхыраланы Алексей суратка алганды. Сора Чингиз, шудандына жалпал, суурабы кыарыларды да: «Кылай татылы судубу бля. Былай табыгытаны сактырга керекди. Нек дегенде суу кыала ортасын тешип чыгарды, келгенге да, аны ичип, сейрге кыалды», деген эди.

Ол заманда былай сорама акылмандан: «Сиз Чегем аузуну юсондон не айталкысыз? Аны окумуна керге, мындача, ариу, бийк таула бир жерде да жоктула. Аны адаманы бек кыарларыны кыуарыларына да улпу себеплик эткенди. Чегем - Къайсынны бешитиги. Кесин бу жерден болганын

да пост улпу өткөмлик бля айтылай турды», - деп жууалган эди ол. Сураат бек ариуду: Чингиз Суу-Аузуанда, бийк тейлеу уа тегеринге билет. Энди бир талай жылдан сора ол, тарых мағанала болуп, эки акылманны, Кыргызны бля Малкыраны арасында шукелукуну, кыарындышылыкы белгисине бургуланды.

Андан кыонокша, Огъары Четем барып, Къайсын тууган койге да киргенди. Булунда уа алаба киргенде, алгыша бек кыартарындын бири, боза акы узатып: «Чингиз, бек сыйлы кыонокшосуз. Кыули улпу хурметелгенге юсон, сау бол. Биз сени Къайсынны беш к кермеяибиз, экигиз бля да ичирча өткөмдөбүз. Кыргыз халкны бизге этген итигилин, аны жорек халыгыны унутмайбыз. Былайга жийилган кыртла да санаа жорек кыарылыгыны билдирге келгенди», - дегенди. Ол кезинде да алганды Алексей алааны барын да тарыхда кыаллык суратка.

Айтматов тегеринде дуньяга бир заманда да улпу келюлу кый кыагатынды. 2007 жылда Михаил Садчиков, андан интервью алганында, былай сорганды:

«Бир заманда да улпу келюлу кый кыагатынды. 2007 жылда Михаил Садчиков, андан интервью алганында, былай сорганды: «Сиз Чегем аузуну юсондон жер жоюзинде басмаланган битеу повестини араларында бек итиге, бек айрымагына санай, аны кес көчүрөди ашыгышы француз тилге. Ма алай бля битеу дуньяга белгиле болуп кыалды кыргызга, орус тилде да бирерча белгиле турган жаш адам.

Чингиз Торекулович биринчи керге кыаар 1977 жылда Прелдинода тобошторинди. Ары дерке кеп жазынганы окууп турма, бек жазаткан да эткен. Ол жылда уа аны «Пегий пёс, бегуичи краем моря» деген аламан повести бля жаштырыленеме. Чыгарманы жигерден чыгарып кыайтты (кыарт бля жашык) кыялдан, сур жазуларга, тамалганы кыруучу киргенден биринди.

Ол заманда былай окуп, сакт кыздан кыарганын, жашыкны жашууну, миллет, тукум чиринги, кесин өлөм тузагыны берге, сакталганын, аймак да, кишилик, адамлыкны, жигерлик билмюсөз жерги, тилини марказсы эди. Тобошу а кылай болды? Москвада М. Горький атлы Адабият институтда окуй туруп, анда кеп халкны келечиси бля танышма. Артыгарында бек а дагыстаныла, алтайлыла бля жюроетине жууккулук, тенгик да: Абдулла Даганов, Магомед Исмаев, Магомед Газиев, Магомед Ахмедов, Атаа Атаев, Казбек Мазаев, Курбан Тулович, Динар Белкенуев, Бронтой Бедоргов, Борис Самыков, Паслай Самыков...

«Сизни «Когда падают горы» деген романыгыны баш темасы неди: глобализация, шоу-бизнес, кийик жашууларга коммерцилле учулукуму, нече ишлеген кулабам?» - Атор а аңга: «Мен жаны сау адамма, хар болмуга да жорегемден жарыгын кыялыгым барды. Аны бля байланы эмоцияларыны кергюстөргө итингенми а сейир толюкюно. Глобализация келгени дунинде кеп зат татысы жанна бурулганды. Романында да белгиле опералы жырчы шоу-бизнесине тузагына тобошор. Ол операдан эсе ресторанды кебюрок ача ишлеп теберди. Былай болупта, куруу жарычына угтай, битеу култураны проблемалары болганларын ачыктарга итингенме», - деп жууалганды.

«Жашууну ахыр жылларында Айтматов глобальни жарсыулаа эсин аслам бурганлай турганды. Аны окуму кеп кыарл башчы да тынгылаанды. Ол а акылманны дунинда кылай улпу даражасы жорегинине шаштыгык этеди.

ЭӨНДИЛНИ Саих, философия илмуланы доктору, профессор.

Солдан онгга: Белпайланы Муталип, Юрий Ростовец, Дима Санджиев, Чингиз Айтматов, Аскар Айтматов, Вологоддан суратчы, Юруны тенги жууруду, Батырбекланы Хамазат. 03.06.81. Москва.

Жуулп краем моря» деген аламан повестини. Болмаганына залым, закый чыгарма, аны кыатында Хемингуэйн «Къарт бля тенгизи бошуду...» Алгандан окуна сизни Нобельни саугасы журунугузда болганы бля алгышаптал кыонорга аринкил беригиз?»-дегени айтып, колуп тутам.

Ол уа, мыйык тобюндөн да огурлу шара, мени кыуанчылгандан эиле. Айналанын, жашыма, бек дау бол. Алай не иш да, сен айтанна бошункыга, терк тамаланып кыалдым, жарсыуа. Ол саугага тыишли болсам а, аймак да, сен айтан сөзүни унутмам», - деп, бети жарып, кеси отуу таба, бир вюр жырчык да мурдайд, кетти. Бир ауукдан Къайсын Шувачевич бля Бронтой Бедоргов да кыайтыла эргтен жолуучулукдан.

Жарык сапалашканды, кыуанчашканды. Сора очобоз да экинчи кытадагы кадеге чыктык. Къайсын а, отуона барып, тамата жашы Элданы алып келди.

Энди тегеруөн болуп отурабыз стол артында. Телю уа топпа-топу шудан, ичигенден да. «Кок-кол» шылаша да бар. Ол заманда уа «Кок-кол» бек багылы, сыйлы итиге санала эди бизни кыралда. Биз алай тургануучузылай, бармени кыатына Чингиз келди да, сау болуу келетпи? Аңга бек сейир эткенден. Энд кел да болупра. Бир кесекчи сакпыла».

Фойдеги диванган олтуруп, Къайсын бля Бронтой кирлик эшикге кыармади. Тош улуктады уа ма халпар айтап бошоган тиширчуу кыатын Чингиз Айтматов жууккулукса, андан арта курган

денечерки меридиан» журналы сурат алычуу. Ушагыбыз бек узакгыа созулады: Юра, мени, Хамазат, жазуучу кезиу-кезиу соорула берип турбабыз, эки художник тохтурду сурат эскиле не этпеге жореше, фотограф да аюусу бизни суратка алгылаан...

Бу аламан тобошуден сора Чингиз Торекуловичн сөзлөрүн, ол айтанча, орус тилде багым лагдыа сөзмө: «Так ошоветалык так кардинально, так многогранно к моей скромной персоне да сией поры никто не обращался. Я рад и очень доволен нашим периодическим, замечательным общением. Спасибо вам за это, мои дорогие друзья! Особо хочу поблагодарить организатора этой встречи, моего младшего брата!».

Бу тобошуге кыатышканы, бир менден кыалганы, мен а аны эсе алмаганым, бери айтылык жазуучуну китаптарын кызырлап авторгага алырға...

Нөгөрлерими китаптарында жазуу менин бошугандан сора, багым, мени жорсулуу кыарымамы эслеген болуп эди. Сактын папкасында бир сурат чыгарды. Анда уа Чингиз бля ол заманда шахматпадан дуньяны чемпиону Анатолий Карпов бурнуну торк таш кыатын эстертеме кыатында ушак эте. Ол суратын тобюнде уа Айтматов улпу былай жазды: «Этo торжеское маленькое издание 7-8 веков. Так много видела эта каминная «женщина» и так мало мы живем!»...

БЕПЛАЙЛАНЫ Муталип Кашгарлы Махмуд аты халкыла аралы сауганы лаураты.

